

TILM 3701 - Tilastotiede ja Data 2022

Koonneet Henri Nyberg¹ Roope Rihtamo²

2022-08-23

¹Turun Yliopisto, matematiikan ja tilastotieteen laitos, henri.nyberg@utu.fi

²Turun Yliopisto, matematiikan ja tilastotieteen laitos, roope.rihtamo@utu.fi

Contents

Kurssin rakenne

- Tällä kurssilla tarkoituksena on melko yleisellä tasolla johdatella tilastotieteen ja aineistojen (datan) maailmaan pohtimalla myös näiden laajempia merkityksiä tieteellisen tutkimuksen hyvin keskeisinä osina.
- Kurssilla vältetään, mahdollisuuksien mukaan, kovin teknistä matemaattista esitystapaa, mutta tarvittavissa määrin tullaan myös käyttämään tilastotieteen perusopinnoissa tarvittavia matemaattisia merkintöjä ja määritelmiä. Esim. todennäköisyyslaskennan ja tilastollisen päättelyn perusteita ei käydä vielä riittävällä matemaattisella tarkkuudella lävitse, vaan nämä tarkastelut jäävät tätä kurssia seuraavien kurssien (TILM3553 Todennäköisyyslaskennan peruskurssi tai TILM3568 Todennäköisyyslaskenta sivuaineopiskelijoille sekä TILM3555 Tilastollisen päättelyn peruskurssi) asiaksi. Nämä kurssit, yhdessä alkuvaiheen pakollisten matematiikan kurssin lisäksi, muodostavat siis tämän kurssin johdannon kanssa lähtökohdan tilastotieteen opinnoille.
- Luennot eivät suoraan perustu yhteen kirjaan tai lähteeseen. Käytettyjä lähdemateriaaleja luetellaan alapuolella oheislukemiston myötä.
- Oheislukemistoa (sopivilta osin):
  - Mellin, I. (2004). Johdatus tilastotieteeseen: Tilastotieteen johdantokurssi (1.kirja). Yliopistopaino, Helsingin yliopisto.
  - Mellin, I. (2000). Johdatus tilastotieteeseen: Tilastotieteen jatkokurssi (2.kirja). Yliopistopaino, Helsingin yliopisto.
  - Mellin, I. (2006). Tilastolliset menetelmät. Luentomoniste, Aalto yliopisto (TKK).
  - Holopainen, M. ja P. Pulkkinen (2008). Tilastolliset menetelmät. Sanoma Pro Oy.
  - Pahkinen, E. ja R. Lehtonen (1989). Otanta-asetelmat ja tilastollinen analyysi. Gaudeamus, Helsinki.
  - Pahkinen, E. ja R. Lehtonen (2004). Practical Methods for Design and Analysis of Complex Surveys. 2. painos, Wiley.
  - Sund, R. (2003). Tilastotiede käytännön tutkimuksessa -kurssi. Helsingin yliopisto.

- Silver, N. (2014). Signaali ja kohina: Miksi monet ennusteet epäonnistuvat mutta jotkin eivät? Terra Cognita. (Suomentanut Kimmo Pietiläinen)
  - * Englanninkielinen teos: Silver, N. (2015). The Signal and the Noise: Why So Many Predictions Fail—but Some Don't. Penguin Books; Illustrated edition
- Pesonen, M. (2017). Kurssimateriaali kurssille Aineistonhankinta ja tutkimusasetelmat, Turun yliopisto.
- Vartia, Y. (1989). Tilastotieteen perusteet. Yliopistopaino, Helsinki. II painos.
- Muita taustamateriaaleja
  - Tilastokeskuksen tilastokoulu (linkki)
  - Tilastotieteen sanasto suomi-englanti-suomi, ks. Juha Alho, Elja Arjas, Esa Läärä ja Pekka Pere (2021). Tilastotieteen sanasto. Suomen Tilastoseuran julkaisuja 8.

Suuret kiitokset Visa Kuntzelle ja Emil Lehdelle kommenteista ja avusta materiaalin työstämisessä. Kaikki jäljelle jääneet painovirheet ovat materiaalin kokoajien.

Chapter 1

Johdantoa ja johdattelua tilastotieteeseen

Ihmisellä on luontainen pyrkimys ymmärtää, mitä hänen ympärillään tapahtuu. Ymmärrys perustuu ihmisen tekemiin havaintoihin, joita luokittelemalla tai seuraamalla hän pyrkii löytämään säännönmukaisuuksia. Näiden säännönmukaisuuksien löytäminen vaatii loogisten johtopäätösten tekoa. Pelkän uteliaisuuden tyydyttämiseen ja älyllisen mielihyvän lisäksi ihminen pyrkii ennakoidaan tulevaa ja siten varautumaan tuleviin tapahtumiin... Edellä kuvattuja taitoja voi oppia.

Holopainen ja Pulkkinen, 2008

1.1 Tilastotiede ja kurssin idea

- Tämän tilastotieteen ensimmäisen kurssin ideana on (ainakin)
  - Esitellä ja johdatella **tilastolliseen ja tieteelliseen ajatteluun** ja sen hyödyntämiseen eri tyypisissä tutkimusongelmissa.
  - Esitellä tilastotieteen roolia **empiirisen tutkimusaineiston keräämisessä ja analyysissä** sekä tarkastella tieteentekemisen ja tilastotieteen suhdetta.
  - Pohtia **tilastotieteen olemusta tieteenalana** ja tarkastella tilastotieteen ja datatieteiden (data sciencen) samankaltaisuuksia ja eroja.
  - Pohtia **sattuman ja satunnaisuuden roolia** jokapäiväisessä elämässä ja erityisesti osana tieteellistä tutkimusprosessia.
  - Oppia tilastotieteen peruskäsitteitä ja (tilastollisen) tutkimuksenteon alkeita ja siihen liittyviä mahdollisia ongelmia esimerkiksi tilastollisten aineistojen keräämisessä.

- Oppia tilastollisten aineistojen **kuvaamisen ja käsittelyn** alkeita sekä tilasto(tieteellisen)llisen **mallintamisen ja koeasetelmien** peruskäsitteitä.
- Kurssilla käsitellään myös **tilastollisen päättelyn** peruskäsitteitä ja perusteita kuten
  - Mitä on **todennäköisyys** ja miten sen tulkitaan tilastotieteessä sekä laajemmin tieteessä. Erityisesti tilastotieteen osalta keskiössä on tämän kurssin osalta **satunnaismuuttujat** sekä niihin liitettävät käsitteet
    - * **Odotusarvo, varianssi** ja kahden (tai useamman) satunnaismuuttujan **korrelaatio**.
    - * Satunnaismuuttujien **todennäköisyysjakaumien** perusteita ja niiden yhteyksiä mm. normaalijakaumaan ja muutamiin muihin keskeisiin jakaumiin.
    - * Tilastollinen malli työkaluna satunnaismuuttujien formaalissa mallintamisessa ja päättelyssä. Tilastollisen malliin liittyy (usein) **parametreja** joihin tilastollinen päättely kohdistuu.
    - * Tilastollisten mallien **estimoinnin** perusidea, eli miten tilastollisen mallin parametreille muodostetaan arvot käytettävissä olevan aineiston pohjalta. Esimerkiksi: mitä tarkoittaa tilastollisen mallin parametrin **estimaattori** ja sen **harhattomuus**?
    - * Alustavia tarkasteluja tilastollisen mallin uskottavuuden käsitteelle ja **luottamusväleille** tilastollisen mallin estimoiduille parametreille.
- Toinen kurssin keskeisistä teemoista on tarkastella tieteellistä tutkimusprosessia teoriassa ja käytännössä. Tämä sisältää mm. seuraavia aiheita (joita siis käsitellään tällä kurssilla päällisin puolin ja varsin yleisestä näkökulmasta katsoen): tarkemmat yksityiskohdat jäävät tätä kurssia seuraavien tilastotieteen kurssien aihepiireiksi):
  - **Tutkimusongelman** asettaminen: mitä halutaan tutkia?
  - Tutkimusongelman täsmentäminen ja **tutkimusstrategian** laatiminen: millä keinoin asetettuun tutkimusongelmaan voidaan vastata?
  - **Tutkimusaineiston** (tai vain lyhyemmin **aineiston** eli **datan**) kerääminen
    - * **Aineiston ennakkoehdot**: mitkä ehdot tulee täyttyä, jotta asetettuun tutkimusongelmaan voidaan vastata?

1.2. TILASTOTIETEEN ASEMA TUTKIMUSYHTEISÖN ULKOPUOLELLA⁹

- * **Otanta** (ja mittaaminen): miten tutkimusaineisto kerätään niin, että se täyttää aineiston ennakkoehdot? Erilaisissa tutkimuksissa käytetään erilaisia aineistoja kuten:
  - Survey- ja rekisteriaineistot
  - Havaintoarvojen välistä korrelaatiota esiintyy mm. aikasarja-aineistojen tai pitkittäisaineistojen tapauksessa
- **Aineiston kuvaaminen:** minkälaista aineistoa on kerätty ja vastaako se ennakkoehtoja?
- **Aineiston analyysin** lähtökohtia
  - Mitä tilastollista mallia/malleja käytetään?
  - Mitä tarkoitetaan mallien tuntemattomien parametrien arvojen estimoinnilla?
  - Tilastollinen päättely (estimointitulosten pohjalta)
- **Johtopäätelmien** tekeminen tilastollisen päättelyn pohjalta: saatiinko tutkimusongelmaan vastaus ja kuinka luotettava saatu vastaus on?

1.2 Tilastotieteen asema tutkimusyhteisön ulkopuolella

- Tilastotiede on oppiaineena usein varsin tuntematon toisen asteen opinnoista valmistuneelle, sillä sitä ei juurikaan opeteta lukioissa tai ammattikouluissa huolimatta sen keskeisestä ja kasvavasta roolista tiedemaailman kentillä.
- Tiedeyhteisön ulkopuolellakin **tilastotiedettä ja tilastotieteilijöitä arvostetaan laajalti.**
- **Tilastotiede onkin nostanut profiliaan viimeisten vuosikymmenien aikana** tietoteknisen kehityksen tuotua laajat tietoaineistot ja kehittyneet laskennalliset menetelmät lähes jokaisen kansalaisen saataville.
- Tämä “datavallankumous” näkyy tilastotieteilijöiden kysynnässä työmarkkinoilla: erilaisten aineistojen määrän lisääntyessä kasvaa myös kysyntä työntekijöistä, jotka osaavat ammatitaitoisesti käsitellä, tulkita ja mallintaa tilastollisia aineistoja.
- Ei siis liene ihmeäkään, että erilaisten “data”-alkuisten työpaikkojen, kuten **datatieteilijä** (eng. **data scientist**) tai **data-analyttikko** (**data-analyst**) määrä on kasvanut voimakkaasti jo pidempään. Kaikkia tieto- ja datainensiivisten ammattien tekijöitä yhdistää yksi tekijä: **heidän tulee hallita ja osata tilastotiedettä!** Karkeistettuna mitä paremmin ja enemmän (laajemmin), sen parempi palkka ja monipuolisemmat työtehtävät!

1.3 Kurssin luonne tilastotieteen (ja datatieteen/data-analytiikan) opintojen esittelijänä

Kurssin mittaan esitellään tilastotieteen perusteiden lisäksi **miten TY:ssa tilastotieteen opinnoissa syvennyttään** tällä kurssilla esiteltäviin menetelmiin, aineistotyyppihin ja mallinnuskokonaisuuksiin.

Chapter 2

Tieteellinen tieto, tilastot ja arkitieto yhteiskunnassa

2.1 Mitä on tiede?

2.2 Tieteellinen menetelmä

2.3 Tilastojen yleisestä roolista yhteiskunnassa

2.4 Mitä on tutkimus?

2.5 Tieteellisen tutkimuksen vaiheet ja tulosten julkaiseminen

Chapter 3

Tilastotiede tieteenalana

Tässä luvussa hahmottelemme tilastotieteen piirteitä tieteenalana. Käymme läpi tilastotieteelle ominaisia piirteitä, jotka erottavat sen niin lähitieteistä, kuten matematiikasta ja tietojenkäsittelytieteestä, kuin myös sovellusaloista. Usein näkee tilastotieteen typistettävän vain työkaluksi eri sovellusalojen empiriseen tutkimukseen siitäkään huolimatta että tilastotieteellä on oma rikas teoriapohjansa sekä kiistaton asema omana tieteenalanaan. Tieteenalan määrittelemine lyhyesti on aina hieman hankalaa. Tästä huolimatta seuraavassa yritämme osaltaan vastata seuraaviin kysymyksiin:

- Mitä tilastotiede on ja mitä se ei ole? Miksi tilastotiede ei ole vain sovellettua matematiikkaa tai matematiikalla höystettyä tietojenkäsittelyä?
- Mihin tilastotiedettä käytetään? Onko tilastotieteellä käyttöä ns. “akatemian” eli tutkijamuseyhteisön ulkopuolella?
- Tilastotieteelle tyypillistä kritiikkiä?

3.1 Lisää tilastotieteen perustermejä

Seuraavia tilastotieteen esittelyä ja karakterisointeja ajatellen määritellään seuraavassa lisää tilastotieteellisen tutkimuksen peruskäsitteitä. Näihin käsitteisiin paneudutaan osaltaan tarkemmin mm. luvussa ?? [otantaluku].

- Tilastotieteellinen tutkimus tarkastelee reaali maailman ilmiöitä. Täten tutkimuskohteena on tavallisessa elämässä tavattavia asioita, ihmisiä tai tapahtumia. Tutkimuskohteita kutsutaan tilastoyksiköiksi ja niiden joukkoa kutsutaan populaatioksi (perusjoukoksi). Esimerkiksi jos tutkitaan kuntavaaleissa äänestävien tuloja niin jokainen äänestysikäinen muodostaa oman tilastoyksikkönsä (ks. alla) ja täten populaationa (perusjoukkona) toimii kaikki äänestysikäiset kansalaiset. Jos taas tutkitaan

äänestysaktiivisuutta eri kunnissa, muodostaa jokainen kunta oman tilastoyksikkönsä ja kaikki Suomen kunnat muodostavat populaation.

Populaatio

Konkreettinen tai hypoteettinen tutkimuskohteiden joukko, joka koostuu kaikista tilastoyksiköistä

- Populaation muodostavilta tilastoyksiköiltä tarkastellaan niiden ominaisuuksia, eli **tilastollisia muuttujia**. Edellisissä esimerkeissä nämä olisivat esim. äänestäjien tulot ja kuntien äänestysprosentti. Mielenkiinnon kohteena olevia tilastollisia muuttujia kutsutaan **tutkimusmuuttujiksi** (tulot ja kuntien äänestysprosentti) ja niiden lisäksi voidaan kerätä ylimääräistä tietoa eli **taustamuuttujia** (näitä voisi olla esimerkiksi asuinpaikka ja kunnan väkiluku).
- Tilastoyksiköiden tilastollisilla muuttujilla on tietty mahdollisten arvojen joukko, ja näillä arvoilla on jokin **jakauma** populaatiossa. Esimerkiksi tulot voivat määritelmästä riippuen saada minkä tahansa positiivisen arvon mutta äänestysprosentti on luonnollisesti rajattu nollan ja sadan prosentin väliin.

Tilastoyksikkö ja tilastollinen muuttuja

Populaation muodostavilta tilastoyksiköiltä (populaation alkioilta) tarkastellaan tilastollisia muuttujia, joita voidaan mitata tai havaita.

- Kun tarkasteltavien tilastoyksikön tilastollisten muuttujien (numeeriset) arvot havaitaan, kutsutaan näiden arvojen joukkoa **havainnoksi**

Havainto

Havainto muodostuu tilastoyksikön tarkasteltavien tilastollisten muuttujien havaitusta arvoista.

- Populaatio koostuu tilastoyksiköistä, joilla on tilastollisia muuttujia. Tarkasteltavista tilastollisista muuttujista kerätään havaintoja, joiden pohjalta tutkitaan **populaation ominaisuuksia**.
- Kerättyjen havaintojen joukko muodostaa **havaintoaineiston**, eli **datan**.

Havaintoaineisto/data

Havaintoaineisto, data, on tilastoyksiköiden tilastollisista muuttujista kerätty havaintojen joukko.

Tiivistettynä:

- Populaatio tutkimuksen kohteena olevia tilastoyksiköitä.
- Havaitaan tilastoyksiköistä tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia tilastolisten muuttujien numeerisia arvoja.
- Nämä havainnot muodostavat havaintoaineiston, eli datan, jota voidaan käyttää tutkimuksessa.

– Terminologiaa (käydään vielä läpi tarkemmin jatkossa): - Tilastoala = Tilastotiede + Tilastotoimi - Tilastotiede = Teoreettinen tilastotiede + Soveltava tilastotiede - Tilastotoimi = Tilastojen tuotanto + Tilastojen hyödyntäminen

3.2 Mitä tilastotiede on ja mitä se ei ole?

- Aloitetaan tarkastelemalla erinäisiä tilastotieteen “karakterisointeja” eri tahojen ja tutkijoiden toimesta:
  - ***Tilastotiede on tietotuotannon teknologiaa**, jonka avulla voidaan suorittaa kvantitatiivisten tietojen joukkotuotantoa ja havaintoihin perustuvia tieteellisiä ja käytännöllisiä päätöksiä. Tilastotiede on siis yksikköjen muodostamaan joukkoon liittyvän numeerisen tietoaineiston keräämistä, analysointia ja tulkintaa koskeva tiede*¹.
  - ***Tilastotiede on yleinen menetelmätiede**, jota sovelletaan, jos reaali maailman ilmiöstä halutaan tehdä johtopäätöksiä ilmiötä kuvaavien kvantitatiivisten tai numeeristen tietojen perusteella sellaisissa tilanteissa, joissa tietoihin liittyy epävarmuutta tai satunnaisuutta*².
  - ***Tilastotiede on yleinen menetelmätiede**, jota sovelletaan, jos reaali maailman ilmiöstä halutaan tehdä johtopäätöksiä ilmiötä kuvaavien kvantitatiivisten tai numeeristen tietojen perusteella sellaisissa tilanteissa, joissa tietoihin liittyy epävarmuutta tai satunnaisuutta.*
  - *Vale, emävale, tilasto*³.

¹Leo Törnqvistin, Suomen ensimmäisen tilastotieteen professorin, esittämä luonnehdinta (Vartia, 1989).

²Mellin, (2005).

³Mark Twain popularisoi tämän lausahduksen teoksessaan *Chapters from My Autobiography* jo vuonna 1907.

- *Statistics concerns what can be learned from data* ⁴.
- *“Maalaisjärjen tehostamista”* ⁵.
- Tilastotiede siis **kehittää** ja **soveltaa menetelmiä** ja (tilastollisia) **malleja**, joiden avulla reaali maailman ilmiöistä voidaan tehdä johtopäätöksiä ilmiöitä kuvaavien numeeristen tai kvantitatiivisten tietojen perusteella tilanteissa, joissa tietoihin liittyy **epävarmuutta ja satunnaisuutta**.
  - Tilastollisten menetelmien avulla pyritään löytämään reaali maailman satunnaisia ilmiöitä kuvaavista numeerisista (eli kvantitatiivisista) tiedoista **systemaattisia piirteitä** joita jalostetaan sellaiseen muotoon, että ilmiöistä voidaan tehdä päätelmiä.
    - * Vrt. signaalin ja kohinan erottaminen (ks. Silver, 2014).
  - Tilastolliset mallit perustuvat todennäköisyyslaskentaan ja niillä mallinnetaan reaalielämän ilmiöiden alla piileviä prosesseja tai mekanismeja. Näiden prosessien tuottamia tietoja (aineistoja) tiivistetään usein graafisiksi esityksiksi ja tunnusluvuiksi sekä tilastollisten mallien parametreiksi, joiden pohjalta johtopäätöksiä tehdään.
  - Tässä onnistuakseen tilastollisten menetelmien tuleekin pyrkiä erottelemaan **sattuma** ja **systemaattisuus** tarkasteltavissa ilmiöissä tai, tarkemmin, niitä kuvaavissa aineistoissa, jotta johtopäätökset olisivat luotettavia.

Voidaan sanoa, että saadaksesen tarkemmin selville mitä tilastotiede on, pitää opiskella tilastotiedettä ja sen käyttöä!

- Edellisten tilastotieteen yleismaailmallisten luonnehdintojen jälkeen onkin sopivaa kysyä **mitä tilastotiede ei ole**.
  - Vaikka sana **tilasto** tuo useimmille ensimmäisenä mieleen yhteiskuntaa ja sen toimintaa kuvaavat **numeeristen tietojen järjestelmälliset kokoelmat**, tilastotiede ei suinkaan ole ainoastaan tilastojen ja niiden tekemisen oppia.
    - * Tämä siitäkin huolimatta, että niiden menetelmien konstruointi, joilla näitä tilastoja tuotetaan, jalostetaan ja analysoidaan on keskeinen osa tilastotiedettä. Tilastot ovat siis usein tilastotieteen soveltajan tutkimuskohteena ja tilastojen laadinnassa käytetään apuna tilastotieteen menetelmiä.
    - * Suomessa Tilastokeskus toimii virallisena tilastoviranomaisena ja tilastotuottajana. Tätä **tilastotuotannon** kokonaisuutta nimitetään ajoittain **tilastotoimeksi**. **Tilastotieteen käyttöalue on paljon tätä laajempi.**

---

⁴(A.C. Davison)

⁵(Sund, 2003)

- Tilastotieteen kannalta mikä tahansa reaalimaailman ilmiötä kuvaava **numeeristen tai kvantitatiivisten tietojen järjestelmällinen kokoelma** voi muodostaa **tilastollisen aineiston** ja siten tilastollisen tutkimuksen mahdollisen kohteen.
  - Esimerkiksi kaikki **empiirisen** tai **kvantitatiivisen** tutkimuksen tutkimus- tai havaintoaineistot ovat tilastotieteen kannalta tilastollisia aineistoja.
- Tilastotiede sijoittuu tieteiden kentässä matematiikan, filosofian ja tietojenkäsittelytieteen rinnalle. Tästä huolimatta se ei kuitenkaan ole yksiselitteisesti minkään näiden osa-alue.
- **Tilastotiede ei ole matematiikan osa-alue**, sillä tilastotiede lähestyy tieteellistä ongelmanratkaisua eri tavoin: matematiikka on tietyllä tavallaan aina eksaktia ja sen tulokset perustuvat formaaliin deduktioon ja loogisiin todistuksiin, johtaen usein “eksaktiin” ratkaisuun tai matemaattisesti formaaliin ratkaisun esitystapaan. Tilastotiede sen sijaan on aina konteksti- ja aineistopohjaista ja perustuu induktiiviseen päättelyyn. Saadut tulokset ovat aina epävarmoja - koska ne kuvailevat epävarmaa tietoa generoivia prosesseja!
    - * Tilastotiede on siis hyvä nähdä omana tieteenalanaan matemaattisesta esitystavastaan huolimatta. Eihän esimerkiksi myöskään fysiikkaa (sentään) pidetä matematiikan osa-alueena!
  - **Tilastotiede ei ole myöskään tietojenkäsittelytieteen osa-alue**, vaikkakin useiden laskennallisten menetelmien ja tehokkaan tietojenkäsittelyn rooli tilastollisissa analyyseissä on jatkuvasti kasvanut. Tietojenkäsittelytieteen teoria ei rakennu tilastotieteen tavoin ajatukselle epävarmoista ja satunnaisista reaalimaailman ilmiöistä.
  - Vaikka nämä ja jotkin muut alat jakavat tilastotieteen kanssa useita piirteitä ja ominaisuuksia, on tilastotiede kuitenkin siis perustellusti oma tieteenalansa. Tämä erottelun vaikeus jo itsessään todistaa kuinka keskeinen rooli tilastotieteellä on eri aloilla!
- Tilastotiede ei siis kuulu yksiselitteisesti sen lähitietieden alle, vaan muodostaa oman tieteenalan omine teorioineen ja tieteellisine premisseineen. Käsitlemme myöhemmin tilastotieteen roolia matematiikan ja/tai datatieteiden (“data science”) kokonaisuudessa ja keskustelemme tarkemmin näiden erojen luonteesta.
  - **Tilastotiede yleisenä menetelmätieteenä**
    - Tieteellistä tietoa ympäröivästä maailmasta hankitaan tieteellisillä **menetelmillä/metodeilla** (Ks. tieteellisen menetelmän kriteerit [Luku ?? 2]), joiden avulla tutkitaan jotain ilmiötä tai sen generoimaa kvantitatiivista mutta epävarmaa tietoa sisältävää aineistoa.

- Tilastotieteessä kehitetyt ja kehitettävät menetelmät antavat tutkijoille yhtenevät ja tiedeyhteisön hyväksymät raamit, jotka mahdollistavat (tilastollisen) päättelyn ja päätöksenteon epävarman tiedon vallitessa. Näin voidaan uskottavasti ja luotettavasti tiivistää tietoa, jota erilaiset aineistot sisältävät, perustaa johtopäätöksiä näille tiivistyksille ja saavuttaa uusia tieteellisiä löytöjä.
    - * Tilastotieteen menetelmien käyttö ja soveltaminen onkin siis aina alakohtaista. Tästä huolimatta tilastollisia menetelmiä sovelletaan aina johonkin **aineistoon!**
  - Tilastotieteen nähdäänkin usein kuuluvan ns. **menetelmätieteisiin**, joissa mm.:
    - * Kehitetään työkaluja muiden tieteiden tutkimusongelmien ratkaisuksi
    - * On myös oma sovelluksista vapaa teorianmuodostuksensa
  - Menetelmäkehityksen näkökulma tilastotieteeseen: *tilastotiede kehittää matemaattisia malleja satunnaisilmiöitä kuvaavia kvantitatiivisia tietoja generoiville prosesseille*. Koska tietoihin liittyy **epävarmuutta** tai **satunnaisuutta**, **tilastolliset mallit** perustuvat **todennäköisyyslaskentaan**.
  - Juuri sattuman ja epävarmuuden huomioiminen tutkimusasetelmissa erottaa tilastotieteen muista menetelmätieteistä!
- **Aineisto:** Tilastotieteessä lähtökohtana ja ratkaisevassa asemassa on siis aina jonkin satunnaisilmiön generoima aineisto, josta haluamme oppia tai tietää lisää, kenties voidaksemme tehdä suuria yhteiskunnallisia päätöksiä sen pohjalta!
    - Tämä aineistokeskeisyys osaltaan erottaa tilastotieteen rajatieteistään ja osaltaan tuo sen lähemmäksi niitä ja sovellusalojaan. (Näitä tarkastellaan myöhemmin luvussa ??).
    - Aineistoa analysoidaan, kuvaillaan ja mallinnetaan tilastollisin menetelmin, joiden kehittäminen on keskeinen osa tilastotiedettä.
    - Pelkkä menetelmien kehittäminen kuuluu pitkälti matemaattisen tai teoreettisen tilastotieteen osa-alueelle.
    - Pelkkä aineistoon keskittyminen ja (mekaaninen) analysointi voi sen sijaan olla joissain tilanteissa pitkälti tietojenkäsittelyä.
    - **Tilastollinen “mallintaminen”** löytyykin näiden välistä ja se sisältää eri alojen sovelluksista kumpuavan tarpeen uusien menetelmien kehittämiseen.
      - * Tämä vuoropuhelu muodostaa tilastotieteelle luonnollisen “takaisinkytkennän” teoreettisen ja soveltavan puolen välillä: uudet teoreettiset menetelmät vastaavat soveltavan tilastotieteen ongelmiin mutta herättävät aina uusia kysymyksiä, jotka palautuvat taas teoreetikon pöydälle!

3.3. *TILASTOTIETEEN SUHDE MATEMATIIKKAAN, TIETOJENKÄSITTELYTIETEeseen JA DATATIETEeseen*

- Luonnollisesti valtaosa tilastotieteilijöistä ja lähitieteiden harrastajista asettuvat näiden äärimmäisten luonnehdintojen välimaastoon eikä tarkkaa luokittelua ole sinänsä tarpeen tehdä ja korostaa.
- Joka tapauksessa tilastotieteen kehityksen keskiössä ovat aina sovel-lusalaakohtaiset ongelmat, joista useat palautuvat yleisemmälle tasolle teoreettisen tilastotieteen kehityspolkuihin.

3.3 Tilastotieteen suhde matematiikkaan, tietojenkäsittelytieteeseen ja datatieteeseen (data science)

Chapter 4

Sattuma ja satunnaisuus

- 4.1 Satunnaisilmiöt ja satunnaismuuttujat tilastotieteessä
- 4.2 Tilastotieteen suhde satunnaisuuteen ja todennäköisyyksiin
- 4.3 Tilastolliset mallit, jakaumat ja parametrit
- 4.4 Odotusarvo ja varianssi
- 4.5 Joitain jakaumia
  - 4.5.1 Normaalijakauma
  - 4.5.2 Bernoulli-, binomi- ja Poisson-jakauma
- 4.6 Sattuman rooli tieteenteossa: Vale-emävale-tilasto?

Chapter 5

Tilastolliset aineistot, niiden kerääminen ja mittaaminen

Edellisessä luvussa käsiteltiin tilastotieteen suhtautumista satunnaisilmiöihin. Tässä luvussa tarkastelemme lähemmin miten reaali maailman satunnaisilmiöistä kerätään tietoa ja miten niitä voidaan mitata. Tilastotieteen perusoppimäärä rakentuu ajatukselle ilmiöiden tutkimisesta rajallisen ja epävarman tiedon vallitessa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tutkimuksen kohteena olevat rajalliset aineistot sisältävät niin systemaattista kuin satunnaisuudesta johtuvaa vaihtelua. Tilastollisten menetelmien avulla pyrimme erottamaan systemaattisen vaihtelun satunnaisesta sekä tekemään tilastollista päättelyä aineiston generoimasta mekanismista. Lyhyesti tämä tarkoittaa aineiston systemaattisen vaihtelun tilastollista mallintamista ja sen parametrien estimointia otoksesta, joka kattaa vain (pienen) osajoukon koko populaation (perusjoukon) tilastoyksiköistä.

Voidaksemme tehdä uskottavaa päättelyä “havainnoista parametreihin”, tulee otoksen olla riittävän **edustava**. Tämän luvun keskeisin oppi onkin, että miten otanta tulisi suorittaa, jotta havaintoaineisto olisi **edustava otos** populaatiosta, silloin kun aineisto kerätään otannalla. Vaikka aineiston hankinta vaatii yleensä runsaasti käytännön työtä, kannattaa se tehdä huolellisesti, sillä huonosti toteutetun otannan vuoksi tutkimusongelman kannalta keskeisiä johtopäätöksiä ei voida tehdä!

5.1 Kertausta: Data eli aineisto

- **Tilastollinen tutkimus** aloitetaan tutkimusaineiston keruun suunnittelulla.
- Kertauksen vuoksi: tilastollinen tutkimusaineisto (havaintoaineisto) koostuu tilastoyksiköiden populaatiosta havaituista tilastoyksiköiden muuttujien arvoista.
- Havaintoaineisto voidaan koota taulukoksi, johon listataan tilastoyksiköt riveille ja tilastomuuttujat sarakkeisiin. Jos havaintoaineisto koostuu n tilastoyksiköstä, joista jokaisesta on kerätty esim. m tilastomuuttujasta havainnot, niin havainnot voidaan kirjoittaa taulukon muotoon

	tilastomuuttuja 1	tilastomuuttuja 2	...	tilastomuuttuja m
tilastoyksikkö 1	$x_{1,1}$	$x_{1,2}$		$x_{1,m}$
tilastoyksikkö 2	$x_{2,1}$	$x_{2,2}$		$x_{2,m}$
...	...	...		...
tilastoyksikkö n	$x_{n,1}$	$x_{n,2}$		$x_{n,m}$

Tässä siis rivillä i on i . **tilastoyksikön** havainto ja j sarakkeessa on j . tilastollisesta muuttujasta havaitut arvot $x_{i,j}$. Ts. yhdellä rivillä on yhden tilastoyksikön tiedot kaikista tilastomuuttujista ja yksi sarake on kaikkien tilastoyksiköiden tiedot yhdestä tilastomuuttujasta.

- Usein (varsinkin parhaillaan kiihtyvällä vauhdilla) kerättävät havaintoaineistot ovat niin suuria, ettei edellisenkaltaisesta havaintotaulukosta voida usein suoraan tarkastelemalla nähdä aineiston pääpiirteitä.
  - Tällöin on tarpeen luokitella aineistoa taulukon muodostamiseksi.
  - Luokittelussa on kysymys aineiston tiivistämisestä kohtuullisen kokoiseksi ja havainnollisempaan muotoon. Luokittelussa tilastomuuttujan arvot sijoitetaan eri luokkiin siten, että yhden tilastomuuttujan arvo voi kuulua vain yhteen luokkaan. Luokka ilmoitetaan yleensä luokkavälinä, kuten reaalitykuvälinä. Esimerkiksi henkilön ikä on tapana luokitella ikäjakauman kuvaamisessa 10-vuotislukuihin (15-24, 25-34, ...), vaikka periaatteessa ikä voitaisiin ilmoittaa minuutinkin tarkkuudella.
  - Luokkien lukumäärään vaikuttavat muun muassa tilastomuuttujan arvojen vaihteluväli ja havaintoaineiston laajuus. Luokittelussa pyritään siihen, että luokkien lukumäärä saadaan tarvittaessa luokkia yhdistämällä kohtuulliseksi ja että luokat valitaan tasavälisesti

eli siten, että kahden peräkkäisen luokan alarajojen erotus on vakio. Kun aineistoa luokitellaan, aineiston luettavuus paranee mutta toisaalta osa tiedoista menetetään eivätkä yksittäiset havaintoarvot ole enää tiedossa.

- Emme vielä tällä kurssilla etene tämän pidemmälle tilastografiikan esittämisessä ja siihen liittyvissä pohdinnoissa. Muun muassa tilastollisen päättelyn peruskurssi (TILM3555) vastaa näihin kysymyksiin tarkemmin. Graafiset menetelmät ovat joka tapauksessa erittäin tärkeä osa aineiston havainnollistamista. Kuvat helpottavat aineiston tulkitsemista ja toimivat usein perusteltuna lähtökohtana monimutkaisempien tilastollisten mallien (ja algoritmien) sovittamiselle.
- Kvantitatiivisen tutkimuksen aineistoksi kelpaa periaatteessa kaikki havaintoihin perustuva informaatio, joka on **mittauksen** avulla muutettavissa numeeriseen muotoon.
  - Havaintoyksiköiden tilastollisten muuttujien numeerisia arvoja kutsutaan **havaintoarvoiksi** tai **havainnoiksi**.
  - Kaikki havaitut tilastolliset muuttujat eivät ole aina mielenkiintoisia. Tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia muuttujia kutsutaan **tutkimusmuuttujiksi**, joiden lisäksi havaintoaineisto pitää mahdollisesti sisällään **taustamuuttujia**.
    - * Esimerkiksi, jos tutkimuksella halutaan tietoa suomalaisen aikuisväestön mielipiteistä, havaintoyksikköinä ovat aikuisväestöön kuuluvat henkilöt. Jos halutaan tietoa suomalaisista kunnista, havaintoyksikköinä ovat Suomen kunnat jne.
    - * Ensimmäisessä tapauksessa tilastollisina muuttujina on aikuisväestön mielipiteet, joita voidaan selvittää esimerkiksi kyselytutkimuksella. Toisaalta voidaan myös kerätä taustamuuttujiksi haastatelluista muita tietoja, kuten asuinpaikka, ikä ja ammatti.
  - Kaikkia mielenkiintoisia muuttujia ei kuitenkaan välttämättä voida havaita, eli niille ei voida määrittää numeerista arvoa.
  - Tällöin puhutaan nk. **latenteista muuttujista**, eli muuttujista joita ei suoraan havaita mutta joiden oletetaan vaikuttavan havaittavien muuttujien taustalla. Latenteja muuttujia voidaan rakentaa tilastollisten mallien avulla käyttäen hyödyksi niihin liittyviä havaittuja muuttujia.
  - Latenteja muuttujia ovat esimerkiksi elämänlaatu, onnellisuus, konservatiivisuus, yms.
- Tilastollinen tutkimus voi olla joko **kokonaistutkimus** tai **otanta-tutkimus**.
  - **Kokonaistutkimuksessa** tutkitaan kaikkia ajateltavissa olevia kohteita (kaikki perusjoukon alkiot tutkitaan).

- * Esimerkiksi jos tutkitaan Suomen kuntia, niin kokonaistutkimuksessa tutkitaan kaikki kunnat.
- * Tai jos tutkitaan jonkin lääkeaineen vaikutuksia ihmisiin, niin tutkitaan jokainen ihminen erikseen. Selvää on, että tällainen kokonaistutkimus olisi liian vaikeaa toteuttaa.
- **Otantatutkimuksessa** tutkimus kohdistetaan johonkin (populaation/perusjoukon) osajoukkoon ja johtopäätelmiä populaatiosta/perusjoukosta tehdään otokseen perustuen.
  - * Perusjoukosta otokseen poimittuja alkioita kutsutaan **otosyksiköiksi** ja niiden muodostama osajoukko, eli **otos**, on se osa perusjoukkoa, joka tutkitaan tutkimusaineiston keräämisen jälkeen.
  - * Lääketutkimusta tehdäänkin poikkeuksetta otantatutkimuksena (ja kontrolloituina kokeina, ks. alemmaa), jolloin lääkettä testataan vain osajoukolla koko ihmispopulaatiosta ja tämän osajoukon alkiot ovat otosyksiköitä.
  - * Näin toimimalla, ja riittävän edustavalla otoksella, saadaan kuitenkin tarpeeksi tietoa lääkeaineen vaikutuksista ja tulokset voidaan yleistää populaatiotasolle ja lääke ottaa käyttöön.
  - * Otantatutkimus on halvempi kuin kokonaistutkimus ja tulokset saadaan nopeammin!
- Usein on kuitenkin niin, että koko populaation tutkiminen ei ole mahdollista tai kannattavaa. Tällöin tehtävä tutkimus on otantatutkimus ja tutkittavaksi valitaan perusjoukon osajoukko sopivaa **otantamenetelmää** (ks. alaluku ??) käyttäen.
  - Esimerkkinä aseiden patruunoita valmistava tehtailija, joka haluaisi tutkia toimivatko kaikki ammuksiset tai kaikkien suomalaisten haastatteleminen suomalaisten mielipiteitä kartoitettaessa. Myöskään valaisimien valmistaja tuskin tekee kokonaistutkimuksia valmistamiensa tuotteiden kestoajan selvittämiseksi.
- Tämän vuoksi useimmiten keskitytään perusjoukkoa edustavan pienemmän, mieluisesti satunnaisesti valitun osajoukon eli **otoksen** tutkimiseen.
  - Otantatutkimuksissa tiedot kerätään useimmiten haastattelemella, kirjallisella/sähköisellä kyselyllä tai suoraan tietorekistereistä. Tiedonkeruun toteuttaminen (eri sovelluksissa) määrää osaltaan käytettävän otantamenetelmän.
  - Teoriassa äärelliseen perusjoukkoon kohdistuvat kokonaistutkimukset voidaan aina tulkita otantatutkimuksiksi (perusjoukko tulkitaan otokseksi hypoteettisesta äärettömästä perusjoukosta)!
    - * Esimerkiksi Galilein tekemät painovoiman vaikutusta kappaleiden putoamisaikaan liittyneet mittaukset. Koetuloksia (mittauksia) voidaan pitää otoksena äärettömästä mahdollisten koetulosten joukosta. Tällöin ainoa mahdollisuus ilmiön tutkimiseen on käyttää otantaa.

- Otantatutkimuksen tulokset voivat olla luotettavampia kuin kokonaistutkimuksen.
  - Otantatutkimuksessa voidaan panostaa enemmän huolelliseen ja tarkkaan mittaamiseen sekä valitun otoksen tavoittamiseen.
  - Kokonaistutkimuksessa vastauskato ja tarkasteltavan populaation valintavirhe ovat mahdollisia siinä kuin otantatutkimuksessakin.
- Otantateoria on yksi tilastotieteen keskeisimpiä oppeja ja tarjoaa teoreettisen kehikon empiiristen tutkimusten tulosten yleistämiseen. Tarkastellaan siis tarkemmin otannan ideaa ja toteuttamista seuraavassa alaluvussa.

5.2 Otannan idea

- Otantatutkimuksen (karkeat) suunnittelu- ja työvaiheet ovat seuraavat:
  1. Tavoitteiden asettaminen
  2. Perusjoukon (populaation) asettaminen
  3. Kehikko
  4. Kerättävän informaation sisältö (mitä tietoa todella tarvitaan, mitä voidaan jättää pois, suunnitellaan kysymykset ja mahdollinen kyselylomake)
  5. Otokseen määrittäminen
  6. Suoritetaan otoksen poiminta, tietojen keräys ja tarkastus
  7. Aineiston taulukointi ja analysointi
  8. Raportin laatiminen
- Otantatutkimuksessa ajatuksena on siis poimia **edustava otos** siitä populaatiosta (perusjoukosta), joka on mielenkiinnon kohteena eli jota halutaan tutkia ja josta halutaan tietoja.
  - **Tavoiteperusjoukko** on joukko, johon otannan myötä saata- vat tutkimustulokset halutaan yleistää. Toisin sanoen, se mistä haluamme tietoja määrää populaation.
- **Kohdeperusjoukko** on joukko, jota koskevia tietoja halutaan kerätä.
  - Esimerkiksi äänestysikäiset Suomen kansalaiset.
  - Usein tavoiteperusjoukko = kohdeperusjoukko.
  - Tavoiteperusjoukko voi joskus olla laajempi (esim. ”ihmiset” vs. ”suomalaiset”).
- Tutkimuksessa (edustavaan) otokseen poimitut tilastoyksiköt, näiden tilastolliset muuttujat ja niiden arvot muodostavat **otosaineiston** eli siis tutkimus- tai havaintoaineiston (datan).
  - Tutkimuskysymykseen vastatakseen tutkija valitsee sopivan tilastollisen mallin ja estimoi sen parametrit tähän otokseen perustuen.

- Perusoletuksena on otoksen ja valitun tilastollisten mallin pohjalta suoritettavan tilastollisen päättelyn **yleistettävyys koko populaatioon**.
- Osa valitaan **otantaa** ja erilaisia **otantamenetelmiä** hyödyntäen pyrkien varmistamaan otoksen **edustavuus** (perusjoukko pienoiskoossa, ks kuva).

Edustavuus

Tutkimukseen valitut yksiköt edustavat koko populaatiota, ts. tutkimukseen valittu osajoukko kuvaa perusjoukon ominaisuuksia kattavasti.

- Keskeistä tutkimuksen ja sen edustavuuden kannalta on, että tutkija osaa kerätä sisällöllisesti ja määrällisesti **sopivan kokoisen** aineiston.
- Tietyn otoksen edustavuutta arvioidessa voi käyttää apuna seuraavia kysymyksiä:
  - Miksi päädyttiin tämän kokoiseen otokseen?
    - * **Otoskoko** vaikuttaa siihen miten hyvin otoksesta tehdyt johtopäätökset voidaan yleistää koskemaan koko perusjoukkoa, ts. kuinka luotettavia ne ovat. Tämä johtuu siitä että yksittäisten otosyksiköiden ominaisuudet saattavat vaihdella suuresti ja kasvattamalla otoskoko perusjoukon systemaattiset piirteet tulevat otokseen kasvaessa yhä paremmin esille. Kun otoskoko vastaa populaation kokoa, on kyseessä tietenkin kokonais-tutkimus, joka kertoo kaiken perusjoukosta. Otokseen valintaan ja määräämiseen palataan myöhemmin luvussa ??.
  - Käytettiinkö apuna tilastotieteellisesti vankkaa suunnittelua otokseen määrittämiseksi ja/tai miten pyrittiin varmistamaan tutkimuksen kannalta tärkeisiin analyysiryhmiin kuuluvien riittävä määrä aineistossa?
  - Harkittiinko muita otantamenetelmiä ja miksi päädyttiin juuri käytössä olleeseen menetelmään?
- Edustavuuteen vaikuttaa keskeisesti se, millä tavoin otanta pystytään suorittamaan, ts. mihin kohdeperusjoukkoon otanta kohdistetaan.
  - **Kehikkoperusjoukko** on rekisterin, luettelon tms. peittämä osa kohdeperusjoukkoa. Kyseessä on siis se osa kohdeperusjoukkoa, josta otanta ylipäänsä pystytään suorittamaan.
  - **Otantakehikon alipeitto** esiintyy, kun otantakehikosta puuttuu osa kohdeperusjoukon alkioista (esim. tutkimus suoritetaan puhelinhaastattelulla, mutta osa aiottuun otokseen kuuluvista haastateltavista ei omista puhelinta).

- Edustavan otoksen avulla on mahdollista tehdä perusjoukkoa koskevaa tilastollista päättelyä, sillä otos kuvaa perusjoukon ominaisuuksia riittävän hyvin. Tämä on yksi tilastotieteen keskeisimpiä oppeja mutta myös kriittisen tiedelukutaidon ja arkijärjen kannalta tärkeää.
- Esimerkki: Kotitalouksien tulot, tuloerot ja pienituloisuusrajan kehitys 1987-2005 (Tilastokeskus)
  - * Tilastotyksikkö kotitalous, joten kaikkien kotitalouksien tutkiminen (kokonaistutkimus, ks. alla) olisi vaikeaa ja aikaavievää.
  - * Tutkittavaksi valitaan vain muutama tuhat kotitaloutta (ts. otantatutkimus) ja selvitetään näiden tulot.
  - * On mahdollista tehdä **kaikkia** suomalaisia kotitalouksia koskevia johtopäätöksiä, jos tutkitut yksiköt olivat **edustava otos** suomalaisista kotitalouksista. Ts. osajoukkoa koskevat päätelmät voidaan yleistää koskemaan perusjoukkoa, mikäli osajoukko on edustava otos perusjoukosta.

5.3 Mittaaminen, mitta-asteikot ja tilastolliset muuttujat

- Tilastotieteellinen tutkimus perustuu aina mitattaviin satunnaisilmiöihin: tavoitteena on mittaamalla liittää jokin luku ilmiötä kuvaavaan ominaisuuteen, ts. mitata kyseisen satunnaismuuttujan havaittua arvoa.
- Kumpaa tahansa tutkimusotetta (kokonais- tai otantatutkimus) noudatettaessa tietojen keräämisessä on olennaisena osana kohteiden ominaisuuksien **mittaaminen**.
  - Mittaaminen vaatii aina mittauksen kohteen, hyvin määritellyn mitattavan ominaisuuden ja **mittarin**, joka liittää mielekkäät lukuarvot mitattavaan ominaisuuteen.
  - Erilaiset mittarit heijastavat ilmiön ominaisuuksia eri tavoin ja eri tarkkuudella
    - * Esimerkiksi jos tutkitaan opiskelijoiden pituuden kehitystä niin mitataan pituutta eri aikoina. Pituudet voidaan mitata senttimetreissä, metreissä, kilometreissä tai vaikkapa tuumissa.
    - * Mittari on hyvä jos sen antama mittausta on (i) **validi** eli mittausta esittää oikein mitattavaa ominaisuutta (senttimetri mittaa pituutta, gramma ei) ja (ii) **luotettava** eli mittausta on **harhaton** ja **toistettavissa**. Määritellään nämä termit vielä erikseen, sillä ne ovat keskeisiä tilastotieteessä.

Harhattomuus

Mittari on harhaton, jos se ei systemaattisesti ali- tai yliarvioi mitattavan ominaisuuden määrää.

- Harhaton mittari siis antaa keskimäärin oikeita mittauksia mitattavasta ominaisuudesta.
- Harhattomuutta pidetään myös hyvänä ominaisuutena tilastollisten mallien parametrien estimaattoreille. Tähän palataan myöhemmin luvussa ??.

Toistettaavuus

Mittari on toistettava, jos se tuottaa keskimäärin samanlaisia mittauksia samanlaisista otoksista eli se on johdonmukainen ja mitausvirheet ovat pieniä.

- Huonosti toistettava mittari antaa tilastoyksiköiden samankaltaisille ominaisuuksille hyvin erilaisia arvoja riippuen otoksesta.
- **Mittausten reliabiliteettia/luotettavuutta** arvioidessa voidaan pohtia esimerkiksi seuraavia kysymyksiä:
  - Kuinka hyvin mittaustulokset ovat toistettavissa, kuinka paljon niissä on ei-sattumanvaraisuutta?
  - Mittausten validiteetti: kuinka hyvin pystyttiin mittaamaan sitä, mitä oli tarkoitus mitata?
- Kun mittaaminen on luotettavaa ja validia, tutkimusaineisto on **sisäisesti luotettavaa**.
- Aineiston **ulkoinen luotettavuus** toteutuu silloin, kun tutkittu otos edustaa perusjoukkoa eli on edustava. Validi mittaaminen ei pelasta epäedustavaa otosta!
- Jokaisen tutkimuksen tulosten luotettavuuden perusteena on käytetty aineisto, kuinka se on hankittu ja mistä lähteestä. Kun käytetään luotettavaksi havaittuja mittareita, voidaan kustakin aineistosta laskea erikseen tunnuslukuja mittauksen luotettavuudelle. Esimerkkinä **luottamusväli**:
  - Luottamusväliä käytetään määrittämään estimaatin luotettavuutta.
  - Väli, joka vaihtelee otoksesta toiseen ja joka usein sisältää mielenkiinnon kohteena olevan parametrin, kun otantakoetta toistetaan!
- Luotettavuudella voidaan tarkoittaa myös tutkimuksen **objektiivisuutta / puolueettomuutta**